ग्रामदानानेच ग्रामस्वराज्य स्थापन होऊन सर्व समस्या मिटतील

साम्ययोग दैनिक पुरवणी

विनोबा-वार्ता

मासिक वर्गणी १.५० न. पै.

अंक : ६७] सेवाग्राम, सोमवार ता. २५ मे १९६४ [मूल्य ५ न. पै.

गावाला भिकेला लावणाऱ्या वाटा
मुलांच्या व बैलांच्या मुसक्या काढा

काल आम्ही वरखेडला होतो. वरखेड हे सत्पुरुषाचे गांव आहे. तेथे तुकडोजी महाराजाचे गुरू होते. तेथे ग्रामदानाचा उत्तम प्रयत्न चालला आहे. थोडया सह्या व्हायच्या आहेत तेथील गावकरी मंडळी त्या लवकच पूर्ण करतील असे त्यांनी आश्वासन दिले आहे. तुकडोजी महाराज मुंबईवरून मी वरखेडला आलो हे ऐकून आले. संध्याकाळी त्यांची सुंदर भजने ऐकली.

गावाचा तिसरा हिस्सा परकियांच्या ताब्यात

सकाळी इसापूर ग्रामदान झाले. व वरदा नदी ओलांडून इकडे आलो ती वरदाच आहे. हे गाव ग्रामदान झाले नाही तर त्याला फार मोठे भय आहे. कारण ह्या गावाची एक तृतिआंश जमीन बाहेर गावच्या लोकांच्या हातात आहे. गावाची जमीन बाहेर मालकाच्या हातात गेली तर गावात जास्त मजूरच राहतील. व गावातील कोणतीहि योजना होऊ शकणार नाही. आपल्या हिंदुस्तानची थोडीशी डोंगराळ जमीन चीनच्या ताब्यांत आहे. पण ती आपल्या ताब्यात घेण्यासाठी नऊशे कोटी रूपये दरवर्षी खर्च होत आहेत. आणि त्यासाठी केवढा मोठा आटापिटा करावा लागतो. भारताचे काही जिल्हे परक्याच्या ताब्यात गेले असते तर स्वराज्याला उणेपणा आला असता व स्वराज्यानंतरची योजना बनू शकली नसती. तुमच्या गावाची एक तृतिआंश जमीन बाहेर गावच्या लोकांच्या ताब्यात जाणे म्हणजेच भारताचे पांच प्रांत दुसऱ्या देशाच्या ताब्यात जाण्यासारखे आहे तेव्हां ग्रामस्वराज्य व्हायचे असेल तर गावाची जमीन गावातच राहयला हवी.

मला सर्टिफिकेट मिळाले

लोक समजतात बाबा विद्वान आहे. त्याचे भाषण खेडयातील लोकांना कसे काय समजत असेल. पण बाबाला विद्वत्ता दाखवायची असती तर तो प्रोफेसर झाला असता पण मी माझी परिक्षेची सर्टिफिकीटे केव्हांच जाळून टाकली पण नुकतेच मला चिकणी गावाने सर्टिफिकेट दिले की ग्रामदानाचा विचार सुलभ व सोपा आहे पण पुढच्या कामासाठी तुमच्या मार्गदर्शनाची आम्हाला गरज आहे. हे जे सर्टिफिकेट मला मिळाले आहे आणि त्यात म्हटले आहे की, ग्रामदान प्राप्तीसाठी तुम्हाला आमच्या गावात येण्याची गरज नाही इतके ते सोपे आहे तेव्हा या सर्टिफिकेटच्या आधाराने वर्धा जिल्हा किंवा आर्वी तालुका दान व्हावा अशी मी इच्छा करतो.

उलटी गंगा सरळ वाहू द्या

तिसरा हिस्सा बाहेरगावी गेलेली जमीन ती परत गावात कशी आणायची ? हे मी आता सांगू शकत नाही. पण जी तुमच्याजवळ आहे ती कायम राखा. आणि बाहेरच्या लोकांच्या मगरमिठीत जी जमीन आहे ती गावात कशी आणायची ह्याचा विचार करावा लागेल. मालकी व जमीन ह्या दोन्ही गोष्टी तुम्ही तुमच्या दुर्बल हाताने पकडू शकत नाहीत. ह्या दुबळया हातातून जमीन निघून जाईल. तेव्हा तुम्ही मालकी सोडा व जमीन पकडा. मी एका मुलाची गोष्ट सांगतो. एक होते पोर, त्याला काढायचे होते बोर, त्याने भांडयांत हात घातला बोरांची मूठ भरून घेतली पण ती भांडयाच्या बाहेर त्याला काढता येईना. तेव्हा बोरे सोडून हात काढावा लागला. तसे आज आपले जमिनीच्या मालकीबाबत चालले आहे. तुम्ही ग्रामदान केले व वीसावा हिस्सा जमीन भूमिहीन मजूराला दिली तर गावात शांति, संतोष व पुष्टी राहील. नाही तर काही एक राहणार नाही व सर्व तोटरी नुकसान होईल. "तुका म्हणे आहे सोपे सर्वाहुनी" हे सोपे काम संध्याकाळपर्यंत पूर्ण करा. आज तुमच्या गावात ९६ लोकाजवळ जमिनी आहेत व १३६ भूमिहीन कुटुंबे आहेत. म्हणजे आजच्या भूमिहिनाकडून जमिनी शेतकऱ्याकडे आल्या व शेतकऱ्यांच्या हातून बाहेरच्या लोकाकडे गेल्या. पूर्वी त्या सर्वाकडे होत्या. मग मोठया शेतकऱ्याकडे गेल्या. त्यांच्या जवळून गावाबाहेर गेल्या. आता इंग्लंडच्या हातात पोचायच्या म्हणजे प्रक्रिया पूर्ण झाली असती पण स्वराज्याने ह चक्र थांबविले आहे. तेव्हा आता तुमच्या जमिनी भूमिहिनाकडे जाऊ द्या. म्हणजे बाहेरच्या लोकांची जमीन तुमच्याकडे येईल. तुम्ही त्यांना सांगाल की, मालकी ग्रामसभेला अर्पण करा. तुमच्या जमिनी आम्ही कसून देऊ. तुमचा माल बरोबर पोहचवू. आता वीसावा हिस्सा जमीन फक्त तुम्ही भूमिहिनांना द्या.

तुम्ही आजपर्यंत उलटी गंगा वाहविली. जमिनी खालून वर ढकलण्याचे काम केले. आता इतके कठीण काम ज्या पुरुषार्थी व पराक्रमी लोकांनी केले त्यांनी खाली ढकलण्याचे साधे सोपे काम करावे त्याने तुमचे गाव कुटुंब बनेल, तुमच्या गावात फक्त माणशी एक एकर जमीन आहे. पण जमीन चांगली असली तरी एका एकरात तुमचा निभाव लागत नाही त्यासाठी गावात ग्रामोद्योग उभे केले पाहिजेत.

कमजोर व अमंगळ शरीर

सरकारला मी विचारले लोकांना काही मदत कराल की नाही ? पण ती मदत त्यांना आळशी ठेवून करायला नको. कोणत्यातरी उद्योगाद्वारा ती व्हावी. आणि त्यातून मोफत विणाईची कल्पना पुढे आली. आज कपडयापायी तुमच्या गावातून पंधरा हजार रुपये बाहेर जातात. ती शेतसाऱ्याच्या चौपट रक्कम आहे. कपडयाचा हा टॅक्स असा आहे की त्यातून लहान मुले, बाया बापडया आणि म्हातारे सुद्धा सुटत नाहीत. हा टोल टॅक्सच आहे. आमच्या लहानपणी सातव्या वर्षापर्यंत नागवे फिरत. त्यानंतर मुंज आणि उपनयन संस्कार झाला की लंगोटी मिळायची पण तेहि आम्हाला मोठे बंधन वाटायचे. नंतर मी बडोद्याला गेलो. तेव्हा धोतर नेसावे लागले. उष्णतेचा मोठा त्रास व्हायचा तेव्हा शाळेतून आल्यानंतर आम्ही धोतर केव्हा काढून टाकू असे व्हायचे. परंतु पाहुणे मंडळी आली म्हणजे शिष्टाचार म्हणून नाजिलाजाने कपडे वापरावे लागत. आता लहानपणापासूनच कपडे घालता, त्यामुळे काही अवयवांना मोकळी हवा, सूर्याची किरणे व पाणी लागत नाही. त्यामुळे ती कमजोर होतात घंगाळयात पाणी घालून स्नान करण्याची पद्धत आहे. घंगाळ म्हणजे गंगालयम्. त्यांत जेमतेम सहा लोटे पाणी मावते, निऱ्या दोन तीन इंच जाड असतात. तेव्हा ते पांच लोटी पाणी कपडयांतच अडकते. निऱ्यासुद्धां भिजत नाहीत. तर शरीर कसे धुतले जाईल. सर्व अमंगल राहते. मी सुरगांवला नग्न स्नानाची कल्पना दिली. सुरवातीला लोकांना कसेसेच वाटायचे. अडोसा तयार करून नंतर काही लोकांनी ती कल्पना स्वीकारली. लहानपणी तरी मुलांनी नागडे, उघडेच रहावे असा मी सल्ला देईन. त्याशिवाय लागणारा कपडा तुम्ही तयार करा. गावाची भांडणे गावात मिटवा.

वारसाने मुलींना मिळणाऱ्या जमिनी

हिंदू कोडबिला प्रमाणे जमिनी मुलींना मिळतील. त्यामुळें जमिनी गावाच्या बाहेर जातील. त्यावर काय उपाय करायचा असे काही लोक विचारतात. जमिनी त्यांच्याजवळ राहू दे. पण मालकी त्यांनी गावाला द्यावी. व चाळीसावा हिस्सा ग्रामसभेला द्यावा. पुढे असे करावे लागणार की जमिनीच्या ऐवजी त्यांना थोडा पैसा द्यावा व जमीन गावात ठेवावी. ह्या कायद्यामुळे बाहेर गावच्या जमिनी ह्या गावाला व ह्या गावच्या जमिनी दुसऱ्या गावाला जातील. कारण ह्या गावच्या मुली दुसऱ्या गावाला दिल्या जाणार व दुसऱ्या गावच्या मुली ह्या गावाला येणार. तेव्हा हे कायद्याने सर्व साफ करावे लागेल. बाहेर गावच्या मालकाबाबतहि काही विचार करता येईल.

कोर्ट बहिष्कार व सामूहिक लग्न

आज तुमची भांडणे कोर्टात जातात व गावे कंगाल बनतात. कोर्ट कचेऱ्या ओस पाडा. त्यासाठी गावातच भांडणे मिटवायची सोय करा.

आज वेगवेगळया तारखेला लग्न लागतात, कुंडलीप्रमाणे ग्रह पाहून लग्न होतात. माझे म्हणणे आहे, हनुमान जयंतीच्या दिवशी गावची सर्व लग्ने करावी. एरव्ही हे ग्रह बलवान असले तरी ते सर्व हनुमंताला भितात. तो महावीर भगवान तुम्हाला आशीर्वाद देईल. त्यामुळे तुमची मुले बलवान, विद्वान व सेवक निपजतील. एकच पुरोहित अनेक पुरोहितांचे काम करू शकेल. मुसलमान, हिंदू ह्यांनीहि एकत्र विवाह करावेत.

'बिसमिल्ला हिर्रहमा निर्रहीम,
रामकृष्ण हरी' असे मंत्र म्हणावे.

ह्यामुळे दोघांना दोन्ही आशीर्वाद मिळतील. त्याने काही कोणाचे बिघडणार नाही उलट डबल इंजिन लागेल. तेव्हा तुम्ही सामुदायिक लग्नाचा प्रयोग करावा. तुम्हाला मी जास्त काय सांगणार! मी पुस्तके वाचून तुमच्यासमोर बोलतो, तुम्ही साक्षात काम करीत असल्यामुळे सृष्टीकडून तुम्हाला आपोआप सुचते.

पैशाची माया

तुम्ही शहरवाल्याच्या व पैशाच्या आहारी गेला आहात. मुलगा शिकला की विकलाच तो. म्हणतात याला अधिक हुंडा घ्यावा लागेल. बैल विकायला जातात तेव्हां त्याचे दात पाहतात त्याच्यावर तितका खर्च झाला असे म्हणून त्याची किमत लावतात. तसेच मुलाचा बाप म्हणतो ह्याला एम्. ए. केला. म्हणजे बैलाची विक्री ज्या मुद्यावर त्याच मुद्यावर हुंडा ठरतो. ही किती विचित्र गोष्ट आहे. विद्येची किमत पैशात

www.vinoba.in

"अेकेश्वर" विचार समाजाला महानुभावांनीच दिला

लोणी येथील पू. विनोबाजींचे प्रवचन

या गावात मी वीस वर्षापूर्वी आलो होतो असे आठवते. व्यक्तिगत सत्याग्रहासाठी निघालो होतो आणि या लोणी गावातूनच मला पकडून नेले होते. आणखी केव्हा तरी आलो असावे असे वाटते.

महानुभव पंथाचा महिमा

हे महानुभवाचे गाव आहे. या वर्धा तालुक्यात महानुभवाचे हे एकच स्थान आहे. ऋद्धपूर हे त्यांचे मोठे तिर्थक्षेत्र आहे. पण हेहि एक लहानसे तिर्थक्षेत्र आहे. हा महानुभवाचा समाज जमून आहे. भारतातील समाजाची ही खुबी आहे की यात अनेक उपासना चालतात. कोणी रामाची, कोणी कृष्णाची, कोणी रामकृष्ण दोघांची एकत्र उपासना करताता, कोणी विणूची, कोणी शंकराची, कोणी हरिहर दोघांची एकत्र उपासना करतात. कोणी हनुमंताची उपासना कोणी सूर्योपासना, कोणी गणेशाची उपासना करतात. कोणी लक्ष्मीची कोणी शक्तीची अशी सर्वांची उपासना, करतात. महानुभाव हे कृष्णाचे उपासक आहेत. पण ते दत्तात्रयालाहि मानतात. त्यांच्या पंथात जे अवतार मानले आहेत त्यात दत्तात्रय याला फार महत्त्व आहे. दत्तात्रयाचे वर्णन भागवतातहि येते. भागवताच्या एकादश स्कंदात अवधुताचे वर्णन आहे ते दत्तात्रयाचे आहे.

या पंथातल्या चक्रधर स्वामींनी सूत्रे लिहिली आहेत अशी सूत्रे कोणी लिहिली नाहीत. संस्कृतात सूत्रे आहेत पण मराठीत चक्रधरांनी सूत्रे लिहिली. त्यांचे एक सूत्र असे आहे की सर्व राष्ट्रात महाराष्ट्र संन्याशी लोकांना राहायला चांगले स्थान आहे. या प्रदेशात संन्याशी लोकांना धोका नाही. महाराष्ट्र पुण्यभूमि आहे आणि या प्रांतात संन्याशी लोकांना निर्भयतेने राहता येते अशी सूत्रे चक्रधरांनी लिहिली. ही आता चांगली छापून काढली आहेत. ज्ञानेश्वरींच्या पुर्वीहि मराठी भाषा महानुभावाने बनविली. असे मानले जाते की ज्ञानेश्वरी हा मराठीतील पहिला ग्रंथ आहे परंतु महानुभावानी त्यापुर्वीहि काही ग्रंथ लिहिले.

हा संप्रदाय वैदिक आहे कोणी समजतात की तो वैदिक नाही. पण तो वैदिक आहे. त्याचे गुरू चक्रधर स्वामी गुजरातेतून इकडे आले. पण त्यांचे अनुयायी हिंदुस्तानभर फिरले. आज त्यांचे अनुयायी वऱ्हाडात मिळतात आणि पंजाबात मिळतात आणि तुम्हाला आश्चर्य वाटेल हे ऐकून की अफगाणीस्तानातहि महानुभावी आहेत. अफगाणीस्तानात आणि पंजाबात जे महानुभावी आहेत ते मराठी ग्रंथ वाचतात. जसे आपण संस्कृत गीता वाचतो, काही अर्थ न कळताहि, तसे ते मराठीत ग्रंथ वाचतात. गीतेवरहि त्यांनी टिका लिहिली आहे. त्या काळांत त्यांनी संन्यास धर्म वाढविला. इस्लामाचे आगमन झाल्यावर येथे अनेक पंथ वाढले, त्यावेळी अनेक देवदेवतांच्या उपासना सुरू झाल्या होत्या व घोटाळा माजला होता. त्यावेळी एक देवाची, रामाची भक्ति सांगणारा तुलसिदासहि झाला. बाकी सर्व देवता आहेत, ईश्वर एकच आहे असे सांगून अेकेश्वराचा विचार समाजापुढे मांडला. अनेकदेवाचे मागे लागून काय करता, एका रामाची भक्ति करा असे म्हणून उत्तर हिंदुस्तानात त्याने धर्म दाखविला. दक्षिणेंत बसवेश्वराने ह्या विचाराचा प्रचार केला व महाराष्ट्रांत ज्ञानदेव व महानुभावांनी अेकेश्वर विचाराचा प्रचार केला.

पडाव लोणी

९।५।६४

(पान १ कॉलम २ वरून)

करतात. व मुलगा शिकला तर दसपट पगार मागतात. मुलगा शिकला म्हणजे दसपट पोट वाढले का ? तुम्ही म्हणाल बाबा मोठा विद्वान आहे त्याला दसपट खाऊ घाला. तर त्याची समाधी येथेच होईल. तेव्हा धान्य, फ[illegible]ळे, विद्या ह्यांची किंमत पैशात [illegible] नाही. तुम्ही काजू, केळी विकता कशासाठी ? तर पैशासाठी. आणि पैशाचे काय करता ? तर कापड विकत आणता. ह्या सर्वांमुळे श्रमाची, प्रेमाची व सहयोगाची किंमत कमी केली आणि तुम्ही शहराच्या अधिन झाले. पैसा ही घटोत्कचाची माया आहे. रुपयाची नोट किंवा शंभर रुपयाची नोट छापायला सारखीच मेहनत लागते. पण तुम्हाला मात्र शंभरपट श्रम करावे लागतात. ह्यामुळेच इंन्फ्लेशन होते. मुद्रास्फिती होते आणि मग काय बोलाचीच कडी बोलाचाच भात, जेऊनिया तृप्त कोण झाला.' खेड्यावाले त्यामुळे उपाशी राहतात. ऐशीं टक्के दुध, फळे व धान्य तुम्ही स्वत:साठी ठेवले पाहिजे. आणि वीस टक्के विकावे. म्हणजे बाजार भाव तुमच्या हातात येतील. आज तुमची मुले तुम्ही धान्य, फळे लोणी तयार करत असून त्याकडे नुसते पाहतात. बैल जसे शेती करतात, आणि त्या वस्तुकडे बघतात कारण या सर्व वस्तू बाहेर जातात.

मुलांच्या व बैलांच्या मुसक्या सोडवा

ज्या बैलाकडून तुम्ही शेतीत काम घेता त्यांच्याहि मुसक्या बांधता. त्यांच्याच कष्टावर जगायचे व त्यांनाच मुसक्या बांधायच्या. चीन देशात बैलाच्या मुसक्या बांधत नाहीत पण ते बैल पीक खात नाहीत. इतके उत्तम शिक्षण ते बैलांना देतात. त्यासाठी बैलांना भरपूर घरी खाऊ घालतात. म्हणजे मग ते तृप्त झालेले असतात. आम्ही धड बैलांना खाऊ घालत नाही उलट त्यांना मुसक्या घालतो व मुलांनाहि खाऊ घालत नाही. हे दोन्ही पिकाकडे नुसते बघत असतात. हे सर्व बंद झाले पाहिजे. ग्रामदानाने हे सर्व बंद होऊ शकते.

पडाव–भिवापूर

१८-५-७४

आपले कलापथक

वर्धा जिल्ह्यात पू. विनोबाजी येणार असे ठरतांच आपली शेतीवाडी सोडून श्री. नारायणराव चव्हाण व आपल्या शाळेच्या कामातून सुट्टी घेऊन श्रीमती इंदुताई चव्हाण प्रचाराची तयारी करू लागले. श्रीमती इंदुताई चव्हाण यांनी स्वत: ग्रामदानावर गाणी लिहिली व श्री. चव्हाण आपल्या ऊंच आवाजात लहान लहान विद्यार्थ्यांची साथ घेऊन ती गाणी मोठ्या आवडीने म्हणू लागले. हे दोघेहि पतिपत्नी फार उत्साही व सेवाभावी आहेत. विनोबाजींनी सुरू केलेले हे आंदोलन विचारपरिवर्तन व हृदयपरिवर्तन यावर आधारित आहे. म्हणून कलापथकाचे काम फार महत्त्वाचे आहे. मूळ मुंबईचे राहणारे हे जोडपे. विदर्भाच्या मी मी म्हणणाऱ्या उन्हापुढे त्यांचा टीकाव लागणे अशक्य असे आम्हाला वाटले होते. मध्यंतरी इंदुताईना उन्हाचा भयंकर त्रासहि होऊ लागला. तेव्हा कलापथकाचे काम आता निश्चित बंद पडणार असे वाटले होते. परंतु प्रबल इच्छाशक्तीच्या बळावर त्यांनी सर्व अडचणींना हसतखेळत तोंड दिले. श्री. चव्हाण यांना प्लुरसीचा त्रास असल्याने जोराने गाणी म्हटल्यास त्यांना बराच त्रास होतो. परंतु कामावरील दृढ निष्ठेमुळे ते कशाचीहि पर्वा न करता रात्री १२।१ वाजेपर्यंत खड्या आवाजात हावभावसहीत मोठ्या प्रभावशाली रीतीने गाणी म्हणतात.

आतापावेतो लहान खेडी, मोठी खेडी व वर्धा शहरासारख्या मोठ्या शहरातहि कलापथकाचा कार्यक्रम झाला. लोकांनी त्यांचे सहर्ष स्वागत केले. कलापथकाचा कार्यक्रम व त्यासोबतच इंदुताईचे भाषण यामुळे जनजागृति फार मोठ्या प्रमाणात होत आहे व सारे वातावरण ग्रामदानाच्या विचाराने दुमदुमून जात आहे. सोबतच्या साथींना धड आवाज नाही, जवळ एकहि वाद्य नाही अशा परिस्थितीत हे काम चालले आहे.

भंडारा जिल्हा सर्वोदय कार्यकर्त्यांची बैठक

गोंदिया येथे दि १९.४.६४ रोजी भंडारा जिल्ह्यातील सर्वोदय कार्यकर्त्यांची बैठक झाली. सभेला श्री शेंदुर्णीकर वकील श्री. जसानी, श्री. हरिनखेडे, श्री. पागोटे गुरुजी डॉ. बापट आदिमंडळी हजर होती. सभेत ग्रामदानी गावकऱ्यांचे शिबिर घेण्याचे निश्चित झाले. तसेच त्याच काळात ग्रामस्वराज्य प्रदर्शनी करण्याचे ठरले त्याचप्रमाणे भंडारा जिल्ह्याकरिता श्री. जसानीजींच्या अध्यक्षतेखाली एक ग्रामदान नवनिर्माण समिति स्थापन करण्यात आली.

ग्रामदानी गावकऱ्यांचे शिबिर

वरील बैठकीत ठरल्याप्रमाणे नवरगाव येथे दि. १० मे ते १३ मे पर्यंत ग्रामदानी गावकऱ्यांचे एक शिबिर आयोजित करण्यात आले.

शिबिराला खालील ग्रामदानी गावांचे प्रतिनिधि हजर होते. मरारटोला, तिमेझरीटोला, बिरोली, खापा, रेंगेपारटोला, गोविंदपूर, धुंदाटोला, चिचखेडा व नवरगांव. दि. १०–५–६४ श्री. जसानीजींच्या हस्ते शिबिराचे उद्घाटन झाले. शिबिराचा दैनंदिन कार्यक्रम प्रात: स्मरण प्रात:प्रवचन, श्रमदान, सामुहिक सूत्रयज्ञ, बौद्धिक वर्ग, चर्चा, सायंप्रार्थना, सांस्कृतिक कार्यक्रम असा होता. खादी ग्रामोद्योग समिति गोंदिया तर्फे ग्रामोद्योग तेल घाणी, अंबर कताई हात धान पिसाई यांचे प्रात्यक्षिक दाखविण्यात आले. संडासाचे प्रात्यक्षिक सर्वोदय समिति आंधळगांव तर्फे दाखविण्यात आले. शिबिरात श्री. जसानी श्री. हरिनखेडे, श्री हटवार, श्री जाऊळकर गुरुजी, पागोटे गुरुजी, बेहलपाडे गुरुजी, व रमाशंकर तिवारी यांनी निरनिराळ्या विषयावर मार्गदर्शन केले.

ग्रामदानी गावात ग्रामस्वराज्य स्थापन करण्याच्या दृष्टीने काय काय करावे लागेल हे डॉ. बापट यांनी समजावून सांगितले. तसेच एक तज्ञ कार्यकर्ता सर्व गावांना मार्गदर्शन करण्याकरता राहील असे शिबिरात ठरले.

ग्रामदानी गावातर्फे सर्वश्री रमाशंकर तिवारी नवरगाव, शेंदुरकर गुरुजी रेंगेपारटोला, सिंगरूजी परतेके खापा, विठोबाजी आदमने बिरोली, राजारामजी पंधरे रेंगेपार टोला, हिरामणजी गाठचेगुरूजी चिचरपेडा, यांनी मोठ्या उत्साहाने शिबिरातील चर्चेत भाग घेतला. व आपापल्या ग्रामदानी गावात रचनात्मककार्यास सुरुवात करण्याची ठरविले. त्याप्रमाणे नवरगाव येथे श्री जसानींच्या अध्यक्षीखाली एक सभा होऊन एक ग्रामसभा स्थापन करण्यात आली श्री तिवारी हे अध्यक्ष, श्री दयारामजी उईके, उपाध्यक्ष व श्री तुकारामजी उईके हे सेक्रेटरी निवडण्यात आलेत व प्रत्यक्ष कार्याला सुरुवात झाली.

शिबिरार्थ्यांमधून १६ जणांनी शांती सैनिकाची निष्ठापत्रे भरली.

१३ तारखेला जसानीजींच्या हस्ते शिबिराचा समारोप झाला.

संपादक : श्री. गोपाळराव काळे, श्री. वसंतराव बोंबटकर,
प्रकाशक : श्री. वसंतराव बोंबटकर
मुद्रक : श्री. वामनराव पाचपांडे, नई तालीम मुद्रणालय, सेवाग्राम.
स्वामित्व : महाराष्ट्र सर्वोदय मंडळ, मुंबई.

साम्ययोग : दैनिक पुरवणी ता. २५-५-६४ अं. ६७ र. नं. एन्. २९५

विनोबा वार्ता, सेवाग्राम जि. वर्धा (महाराष्ट्र राज्य)

श्री. स-४४. आचार्य विनोबा प० सर्वोदय कार्यालय
काटन मार्केट आर्वी
(वर्धा)

www.vinoba.in